

UDK 821.163.42(091)

Izvorni znanstveni članak

Primljen 28. 2. 2010.

Prihvaćen za tisak 6. 7. 2010.

MARIJANA HAMERŠAK

Institut za etnologiju i folkloristiku

Šubićeva 42, HR-10 000 Zagreb

marham@ief.hr

ŽIVOTINJA, ŽANR I KROATOLOGIJA

Polazeći od konstruktivističkih pristupa književnim žanrovima, autorica se usredotočuje na probleme žanrovske definicije najstarije priče o vuku i sedam kozlića hrvatske dječje književnosti – “Priče o kozličih”, koju je Ljudevit Tomšić objavio u drugom svesku svoje zbirke *Djetinji vrtić* (1877). U radu se donose tri središnje folklorističke definicije ove priče – tematska (Aarne, Thompson i Uther), strukturalna (Propp) i funkcionalna (Rumpf) – te bivaju omjerene s etnološkim, historiografskim i književnostudijskim uvidima u čitateljske i slušateljske, pedagoške i nakladničke te urbane i ruralne odgojne prakse karakteristične za hrvatsko društvo druge polovine 19. stoljeća.

ključne riječi: bajke, priče upozorenja, priče o životinjama, hrvatska dječja književnost, književni žanrovi

Uvod

Za razliku od, recimo, hrvatske znanosti o književnosti, historiografije ili pak etnologije – dakle, disciplina koje su izrasle u okviru nacionalnomobilizacijskih nastojanja u 19. stoljeću, sustavno se proučavanje hrvatske dječje književnosti od samih svojih početaka nerijetko odvijalo mimo – kako ga je Antony Smith nazivao – “metodološkog nacionalizma” (Smith 1983: 26). Inaugurirana u 1970-ima u znatno drugačijim institucionalnim i epistemološkim okvirima od onih koji su bili aktualni u 19. stoljeću, temeljna su istraživanja hrvatske dječje književnosti (npr. Crnković 1978) prelazila, s više ili manje uspjeha, s više ili manje širine, granice država, nacija i jezika, nastojeći oko interpretacije hrvatske dječje književnosti kao društveno, kulturno i povijesno kompleksnog fenomena.

Posve razumljivo s obzirom na udio i ulogu prijevoda u hrvatskoj dječjoj književnosti, kao i s obzirom na utjecaj strane, osobito njemačke, produkcije na hrvatsku produkciju za djecu, neka od najzanimljivijih suvremenih istraživanja hrvatske dječje književnosti (usp. npr. Batinić i Majhut 2001, Majhut 2005) odnosila su se prema prijevodima i adaptacijama kao prema sastavnom dijelu hrvatske dječje književnosti. Kad, naime, kako je to elaborirao Berislav Majhut u raspravi o počecima hrvatskog dječjeg romana,

[...] ciljana književnost ne postoji, kao što je to bio slučaj s hrvatskom dječjom književnošću u prvoj polovici 19., [sic!] st. onda će se prijevodi djela pokušati prilagoditi modelu dječje književnosti kakav bi trebao biti, kakav postoji u razmišljanju pedagoga, prevoditelja, nakladnika [...]. Jednom, pak, uspostavljenoj model, primjerice pustolovnog romana, makar ga oblikovala isključivo prijevodna književnost, odlučujuće će djelovati na stvaranje hrvatskog dječjeg romana (Majhut 2004: 42–43).

Poput prevedenih romana, i prijevodi bajki snažno su utjecali na oblikovanje polja hrvatske dječje književnosti. Osim što su oblikovali očekivanja i zahtjeve čitatelja hrvatske dječje književnosti, prijevodi su bajki ponijeli i najveći dio tereta dobne, stilske, motivske i tematske specijalizacije toga, u nas do tada dobno nespecijaliziranog žanra (usp. Hameršak 2008: 125–191).

Hrvatski su dječji časopisi od samog početka izlaženja objavljivali anonimne bajke, ustvari obrade, prijevode tekstova iz različitih izvora, među kojima i iz zbirke *Dječje i kućne bajke* Jacoba i Wilhelma Grimma (usp. Hameršak 2008: 125–191). Tako već u prvom godištu najstarijeg hrvatskog dječjeg časopisa (*Bosiljak* 1864–1868) nalazimo prijevod priče bliske Grimmovoj *Razbojnikovoj zaručnici* (s. n. 1865, KHM 40, ATU 955). Desetljeće kasnije, prijevodi i adaptacije Grimmovih priča naći će (sve do početka 20. stoljeća u pravilu bez naznake autorstva Grimmovih) svoje mjesto i u hrvatskim knjigama za djecu. Tako prvi, široko shvaćeni, uknjiženi hrvatski prijevod braće Grimm nalazimo tek u drugom svesku zbirke *Djetinji vrtić* Ljudevita Tomšića objavljenom 1877. godine u nakladi Mučnjaka i Senftlebena.¹ Poblize, u Tomšićevoj su zbirci objavljene dvije anonimne, a ustvari Grimmove priče: “Priča o vuku i sedam kozlića” (KHM 5, Tomšić 1877: 99–102) te priča “Bremenski gradski svirači” (KHM 27, Tomšić 1877: 119–123).

Otvoreno je, međutim, pitanje može li se o tim dvjema pričama govoriti kao o prvim bajkama hrvatske monografske produkcije za djecu. Premda izrav-

---

¹ Više o pedagoškom i književnom radu Ljudevita Tomšića (Vinca [Slovenija], 14. 8. 1843. – Zagreb, 24. 4. 1902) vidi u Crnković 1978: 193 te Koblar 2009. Tomšić je prvi svezak *Djetinjeg vrtića* objavio u nakladi Lavoslava Hartmána 1875. godine, a treći u nakladi Mučnjaka i Senftlebena 1887. godine.

no ili neizravno potječu iz jedne od najpoznatijih svjetskih zbirki bajki, one, naime, nisu nužno i bajke. Kako su to istaknuli mnogi (usp. npr. Bottigheimer 1987: 8), *Dječje i kućne bajke* Jacoba i Wilhelma Grimma uz bajke sadrže i cijeli niz drugih žanrova: od priča o životinjama, preko šaljivih priča do legendi. Gotovo je općeprihvaćeno gledište da su, recimo, “Bremenski gradski svirači”, odnosno u Tomšićevu prijevodu “Čudnovati muzikaši”, priča o životinjama (npr. Uther 2004: 99–100), čime se diskvalificira njihova kandidatura za jednu od prvih bajki monografske produkcije hrvatske dječje književnosti. Priča s “Pričom o kozličih” nešto je složenija.

Međunarodni katalog narodnih priča Anttija Aarne (1910: 7), kao i njegovih nastavljača Stitha Thompsona (Aarne i Thompson 1928: 33, Aarne i Thompson 1961: 50), te odnedavno i Hans-Jörga Uthera (2004: 94–95), priču o vuku i sedam kozlića definira kao priču o životinjama. Aarne-Thompson-Utherova (kako se danas naziva taj katalog) klasifikacija priče o vuku i sedam kozlića kao priče o životinjama višestruko je utemeljena. Osim s obzirom na isključivo životinjske protagoniste, ona je izvedena i s obzirom na njezinu vezu s Ezopovom basnom “Majka, dijete i vuk” (Perry Aesopica 572 prema Uther 2004: 94).²

No, kako je to prije tridesetak godina istaknuo Vladimir Propp (1982), Aarneova je (a time i Aarne-Thompson-Utherova) klasifikacija logički nekoherentna jer se temelji na međusobno neisključivim parametrima. Mnoge priče o životinjama, naime, sadrže elemente čudesnoga, a u brojnim bajkama životinje imaju važnu ulogu (Propp 1982: 12). Istodobno, ova je klasifikacija, prema Proppu, “u načelu pravilna”, jer su se istraživači, u nedostatku jednoznačnih formalnih kriterija, vodili intuicijom i – začudo – uglavnom pravilno (dakako, iz Proppove perspektive) klasificirali pojedine tekstove (Propp 1982: 13).

Međutim, čak je i Proppu za priču o vuku i sedam kozlića trebalo puno više od intuicije da bi ju prepoznao kao bajku.³ Da bi ju definirao kao bajku, Propp je prethodno trebao i izrijeком odustati od čudesnoga kao kriterija određenja bajke. Prihvati li se, kako predlaže Propp, definicija bajke kao priče izgrađene

[...] pravilnim nizanjem [...] funkcija u raznim vidovima, uz odsustvo nekih od njih za svaku priču i uz ponavljanje drugih [...] termin čarobni (волшебный) gubi svoj smisao, jer je lako zamisliti čarobnu, fantastičnu bajku izgrađenu potpuno drugačije (npr. Goetheovu bajku o zmaju i ljiljanu, neke Anderseno-

---

² Druge varijante Perry Aesopica 572 vidi npr. na <http://mythfolklore.net/aesopica/perry/572.htm>. Više o odnosu i vezama između basni o vuku i kozličima te priče o vuku i sedam kozlića vidi u Bolte i Polivka 1913: 41–42 te Uther 2008: 12.

³ On se, naime, njezine bajkovite strukture dotaknuo tek u poglavlju znakovita naslova “Problem klasifikacije” (Propp 1982: 107–112).

ve bajke, Garšinove bajke itd.). S druge strane, i neke malobrojne nečarobne bajke mogu biti izgrađene po navedenoj shemi. Određen broj legendi, pojedine priče o životinjama i pojedine narodne novelističke pripovijetke imaju istu strukturu (Propp 1982: 108).

Tako, nastavlja Propp, priča o vuku i sedam kozlića ima strukturu bajke. Nakon početne situacije (i – koza i kozlići) i zabrane (k^l – ne otvarajte vrata, djeco!) slijedi udaljavanje starijega (e^l), zatim i vukovi prijetvorni nagovori (j^l), kršenje zabrane (q^l – kozlići otvaraju vrata), otimanje članova obitelji (X^l), priopćavanje nesreće (Y^l – preživjeli kozlić majci prepričava događaj) i početak suprotstavljanja (W), odlazak od kuće ($\uparrow$ – za vukom i kozlićima), pobjeda nad protivnikom (V^s – ubijanje vuka) koja je ujedno i otklanjanje nedostatka (E^s – spašavanje kozlića) te, konačno, povratak ($\downarrow$). Ili Proppovim znakovljem: $i k^l e^l j^l q^l X^l Y^l W \uparrow V^s E^s \downarrow$ (Propp 1982: 108).⁴

O bajkama i pričama upozorenja

Zanimljivo je da su Aarneov i Proppov pristup bliži no što bi se to moglo pretpostaviti s obzirom na do sada izloženo. Premda Aarne pri definiranju priče o vuku i sedam kozlića polazi od sadržaja (likova, životinja) i podrijetla (Ezop, basna), a Propp od strukture (funkcija i njihova rasporeda), i Aarne i Propp usmjereni su isključivo na tekstualne značajke priče o vuku i sedam kozlića. Za Aarne, kao i za Proppa posve je nebitno tko je, kada, zašto, kako i komu posredovao priču o kojoj je riječ. Kada, međutim, suvremeni folkloristi (usp. npr. Dégh 1979: 91, Röhrich 2008: 157) priču o vuku i sedam kozlića određuju sasvim drugačije, poimence, kao priču upozorenja, oni polaze upravo od tih pitanja i njihova razrješenja u radovima Paula Delaruea (1952, prema Soriano 1969: 26) i Marianne Rumpf (1955). Tim tragom oni priču o vuku i sedam kozlića smještaju u okrilje onih usmenih priča kojima se dijete, kako se

⁴ Izložena Proppova analiza priče o vuku i sedam kozlića prikazana je donekle drugačijim simbolima od onih koje je upotrijebio sam Propp (usp. Propp 1982: 108). Propp je, naime, prilikom analize priče o vuku i sedam kozlića umjesto simbola Y^l , koji je uveo za funkciju priopćavanja nesreće, naveo simbol Y^l koji je prethodno uveo za funkciju poziva (Propp 1982: 162). Budući da je riječ o očitom previdu, u tekstu sam umjesto simbola koji navodi Propp navela simbol Y^l koji odgovara funkciji priopćavanje nesreće. Slično tomu, Propp je funkciju ubijanja neprijatelja bez borbe u grafičkom prikazu funkcija priče o vuku i sedam kozlića označio simbolom V^s , premda je u svojoj studiji toj funkciji dodijelio simbol V^s (Propp 1982: 165). Stoga sam u tekstu umjesto simbola V^l , koji prema Proppu označava nadmoćnost prilikom odmjeravanja težine (Propp 1982: 165), navela simbol V^s . Konačno, Proppovoj shemi nedostaje i funkcija protivnikova prijetvornog nagovora (simbol j^l), kojom sam u tijelu teksta označila nastojanje vuka da, pretvarajući se da je njihova majka, nagovori djecu da otvore vrata.

to uz osudu dotične prakse navodi u jednom hrvatskom pedagoškom članku s kraja 19. stoljeća, umiruje “veleći mu: ugrist će te ovaj, pojest će te onaj, zvat ću pseto, eno dimnjačara, odnijet će te mrak, doć će ognjeni čovjek” (Prestini 1887: 374). Prema Marcu Sorianu priče upozorenja jedan su od samo nekoliko žanrova koji su u pretežito usmenim kulturama predindustrijske i ranoin-dustrijske Europe (odnosno prije 19. stoljeća i zamaha pisane književnosti za djecu) bili namijenjeni primarno djeci (Soriano 1969: 27, Soriano 1972). Preliminarna istraživanja sugeriraju da su i u hrvatskom društvu 19. stoljeća priče upozorenja bile jedan od rijetkih isključivo djeci namijenjenih usmenih žanrova (Hameršak 2008: 76–82).

Tri do sada spomenuta žanrovska određenja priče o vuku i sedam kozlića potvrđuju tezu da su žanrovi kulturne formacije umrežene sa specifičnim društvenim i kulturnim, pa tako i istraživačkim okružjima (Cohen 1991: 89). Aarneovo te na njega oslonjeno Thompsonovo i Utherovo određenje proizašlo je iz tematsko-motivske klasifikacije tekstova objavljenih u *Dječjim i kućnim bajkama*; Proppovo određenje iz morfološke analize prvih stotinu tekstova Afanasjeva zbornika, a Delarueovo određenje te na njega oslonjena suvremena folkloristička ekspertiza iz upućenosti na Perraultovu zbirku i probleme njezinih usmenih uporišta.

Stoga i odgovor na pitanje – može li se barem o Tomšićevoj “Priči o kozličih”, kad već ne i o “Čudnovatim muzikašima”, govoriti kao o najstarijoj bajci monografske hrvatske dječje književnosti, ovisi o perspektivi iz koje će se on izvesti. Ako se kao određujući kriterij uzme struktura, tada se “Priča o kozličih” doista može označiti kao prva bajka hrvatske monografske dječje književnosti. No ako se umjesto strukturalne i ustvari (kako mi tek predstoji pokazati) ahistorijske perspektive zauzme emska, historistička ili, nazovimo ju za ovu priliku, kroatološka perspektiva, uzdrmat će se obznanjeno prvenstvo. Ta će perspektiva, naime, istaknuti da prvi čitatelji Tomšićeve zbirke nisu mogli, tragom Proppove argumentacije, “Priču o kozličih” prepoznati kao bajku iz vrlo jednostavnog razloga – nisu poznavali Proppovu *Morfologiju bajke*. Propp je svoju teoriju obznanio tek 1928. godine – dakle, pola stoljeća nakon što je Tomšić objavio svoju “Priču o kozličih”. S druge strane, prvi Tomšićevi čitatelji “Priču o kozličih” najvjerojatnije nisu ni intuitivno prepoznavali kao bajku. Budući da nisu raspolagali s dovoljno velikim korpusom bajki, oni nisu mogli razviti, kako je Propp naziva, intuitivnu razinu prepoznavanja žanra. Kao što je već spomenuto, bajke su se do objavljivanja drugog sveska Tomšićeva *Djetinjeg vrtića* (1877) samo iznimno uvrštavale u hrvatske, u pravilu isključivo periodične publikacije za djecu. Doduše, dio prvih Tomšićevih čitatelja imao je, zahvaljujući dobno nespecijaliziranom popularnom tisku i usmenoj komunikaciji, nešto bolji uvid u žanr i njegove “zakovitosti”, no ni oni, po svemu sudeći, “Priču o kozličih” najvjerojatnije nisu prepoznavali kao bajku. Čak i ako su

uočili strukturalnu sličnost Tomšićeve “Priče o kozličih” s popularnim i usmenim bajkama, oni “Priču o kozličih” ipak najvjerojatnije nisu definirali kao bajku jer se ona izrijeком i isključivo, za razliku od većine tadašnjih usmenih i popularnih bajki (usp. npr. Holbek 1987), obraćala djeci.

No upravo je izričita usmjerenost Tomšićeve “Priče o kozličih” na djecu mogla otputiti njezinu recepciju u smjeru suvremenih folklorističkih ekspertiza i priča upozorenja. Recepciju “Priče o kozličih” kao priče upozorenja sugerira, k tomu, i njezina struktura *zabrana – kršenje zabrane – kazna* koja je, prema Mariji Tatar (1992: 42), karakteristična za priče upozorenja. Problematično je, međutim, što etnografski i lingvistički izvori iz tog doba, upravo suprotno od priče o vuku i sedam kozlića, riječima Pietera Plasa, gotovo beziznimno “ukazuju na asocijaciju vuka sa zdravljem i na njegova profilaktična i apotropejska svojstva” (Plas 1997–1998: 75). Ili, kako je to izvrsno sažeo Plas:

U hrvatskim su krajevima imena i nadimci s osnovom *vuk-* ranije bila (sic!) vrlo rašireni, što odražava nekadašnju želju za identificiranjem male djece s vukom. Tako je u Konavlima u 17. stoljeću čak 50 posto muškaraca nosilo ime *Vuko* [Visković 1996: 122–123]. O takvom imenovanju svjedoči i velik broj hrvatskih imena i prezimena s osnovom *vuk-* što ih navodi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* [1880–1976: 340–341, 355, 359, 369]. Na Korčuli se prema jednom izvoru novorođenom djetetu davalo ime *Vuk* “da mu vještice ne bi jele srce” [Vukasović 1897]. U Samoboru se maloj djeci radi zaštite protiv *more* na kolijevku crtao pentagram koji se zvao ‘murska capa’ ili ‘vučja capa’ [Lang 1914: 139, 208]. žene [sic!] u Bukovici u Dalmaciji u odjeću svoje djece ušivale su vučje dlake protiv vještica, morâ i uroka [Ardalić 1902: 255] (Plas 1997–1998: 75).⁵

S obzirom na razmjere prihvaćenosti i razvedenosti imaginarija koji opisuje Plas upitno je koliko je na istim prostorima u istom razdoblju uopće bilo moguće pripovijedanje priča upozorenja u kojima vuk personificira uljeza, štetočinu, pa čak i krvnika.

U prilog tezi da prvi čitatelji “Priču o kozličih” nisu, u analogiji s usmenim repertoarom, prepoznavali kao priču upozorenja, govori i okolnost da njoj sižejno srodne priče ne nalazimo ni u najčešće citiranim zbirkama hrvatskih usmenih priča iz 19. stoljeća (usp. npr. Mikuličić 1876, Plohl-Herdvigov 1868, Stojanović 1867, Stojanović 1879, Strohal 1886, Strohal 1901, Strohal 1904, Valjavec 1858). Dakako, folklorni su žanrovi varijabilni i polifunkcionalni (Lozica 2008: 115–127), a njihovi su zapisi uvijek parcijalni i kulturnopovijesno obilježeni (Åpo 2007). Stoga se i okolnost da u ključnim zbirkama hrvatske usmene književnosti iz 19. stoljeća ne nalazimo priču o vuku i sedam kozlića ne

⁵ Više o “vučjim imenima” vidi u Plas 2002.

može bez zadržke uzeti kao potvrda teze da se ona u danom razdoblju na danim prostorima nije pričala. Uostalom, u nekoliko se zbirki, koje su također relevantne za rekonstrukciju referentnog usmenog pripovjednog repertoara “Priče o kozličih”, nalaze i priče koje su joj sižejno vrlo bliske. Ivan Kasumović kaže: “U [Vuk] Vrčevićevoj basni (str. 103) *Jagnjad i vuk* vidi vuk jagnjad na mjestu, gdje do njih ne može, pa ih stane mamiti, da siđu k njemu pa će ih naučiti novu igru. No jagnjad ne će, jer im je mati rekla, da se ne miješaju s jačim od sebe” (Kasumović 1913: 230).⁶ Sličnu je priču, vrlo blisku Ezopovoj basni “Majka, dijete i vuk” (Perry Aesopica 572) s kojom se u literaturi povezuje priča o vuku i sedam kozlića (usp. Uther 2004: 94), objavio Vid Vuletić-Vukasović u svojoj zbirci *Basne i pričice* (1920:17–18). Nju, konačno, nalazimo inkorporiranu i u priči “Lisica se osvetila vuku” (Karadžić 1988: 156–158) koju je Vuku Stefanoviću Karadžiću “dao [...] napisanu G. Damjan Gruborović, sveštenik iz Hrvatske iz sela Ljubine (na suhoj međi u II banskoj regimenti)” (Karadžić 1988: 49).

Za priču o inicijalnoj recepciji “Priče o kozličih” važno je, međutim, uočiti da priče koje su objavili Vuletić-Vukasović, Vrčić i Karadžić najvjerojatnije nisu bile priče upozorenja. Vuletić-Vukasovićeve i Vrčićeva priča završava pokušajem prevare – dakle, nema funkcijea kršenja zabrane i kazne, dok priča koju donosi Vuk Stefanović Karadžić ima bitno složeniju strukturu od jednostavne trodijelne strukture, karakteristične za priče upozorenja. Utoliko se čini da su one, a analogno tomu i Tomšićeva “Priča o kozličih”, prije funkcionirale kao basne ili priče o životinjama, nego kao priče upozorenja.

O knjigama i pričama o životinjama

S obzirom na do sada izloženo, nameće se zaključak da se “Priču o kozličih” 1877. godine, kada je objavljena, ipak najvjerojatnije prepoznavalo kao priču o životinjama. Upravo su spomenuti usmeni parnjaci Tomšićeve “Priče o kozličih”, ali i njezini isključivo dječji naslovljenici te isključivo životinjski protagonisti usmjerili njezinu recepciju prema jednom od najpopularnijih žanrova hrvatske dječje književnosti 19. stoljeća – basnama, odnosno, poučnim pričama o životinjama općenito. Tako je, naime, sažeo i Milan Crnković (1978: 150):

U hrvatskoj dječjoj književnosti 19. stoljeća basna se držala vrlo prigodnim štivom i za puk, neobrazovane, i za djecu. Tako među knjigama namijenjenim

⁶ Kasumović ovu priču povezuje s Ezopovom basnom “Vuk i koza” (Perry Aesopica 157) koju je objavio i Dositej Obradović, a “u kojoj koza stoji na visoku mjestu, kamo vuk ne može, pa je mami, da siđe dolje, gdje je ljepše, ali koza ne će, jer zna, zašto je vuk zove” (Kasumović 1913: 230). No, majčina zabrana/upozorenje povezuje Vrčićevu priču s drugom Ezopovom basnom istog naslova (“Majka, dijete i vuk”, Perry Aesopica 572) koja se pak u literaturi u pravilu navodi kao izvor priče o vuku i sedam kozlića (vidi bilješku 1).

djeci basne zauzimaju prvo mjesto, a održavaju se do kraja tog razdoblja i u dječjim listovima – gotovo nema ni jednog broja bilo kojeg dječjeg časopisa bez basne – i izlaze u posebnim knjižicama, obično u ponovljenim izdanjima.

Osim eventualnog usmenog predkonteksta te naslovljenikâ i protagonistâ, na recepciju “Priče o kozličih” kao priče o životinjama ili basne upućuje paratekst (naslov) i (mali) format Tomšićeve knjižice u kojoj je ona objavljena. Malena, ispunjena dječjim pričama usklađenim s tadašnjim pedagoškim zahtjevima zabavne pouke, deminutivnog naslova *Dječji vrtić* – Tomšićeva knjižica nije računala s “pedagogijom straha” s kojom Marc Soriano (1969) povezuje pripovijedanje priča upozorenja. Ona, drugim riječima, nije računala sa, kako je Chris Jenks (1996) naziva, *dionizijskom predodžbom djeteta* koja se temelji na “pretpostavci o inicijalnom zlu ili inicijalnoj iskvarenosti djeteta” (Jenks 1996: 70). Ona, nadalje, nije izrasla iz gledišta da djeca, da parafraziramo Jenksa, dolaze na svijet s teretom prvog grijeha te su stoga osobito slaba, to jest kvarljiva (Jenks 1996: 71) te da ih je stoga potrebno štiti primjenom različitih – o razdoblju i kulturi ovisnih – metoda u rasponu od autoritarnog moralnog odgoja i strogog nadzora do vučjih imena, vučjih capa i sl.

Tomšićeva je knjižica polazila od sasvim drugačije, no ne nužno, kako je Jenkins naziva, *apolonijske predodžbe djeteta* koja, smatra on, pretpostavlja idealizaciju, čak i obožavanje djece, i prema kojoj su djeca utjelovljenje “ljudskog roda prije Eve i njezine jabuke” (Jenks 1996: 73). Usmjerenost Tomšićeva drugog sveščića *Dječjeg vrtića* na zabavno poučavanje, koja se razabire iz, već spomenute, naglašene poučljivosti u nj uključenih priča, sugerira suptilniju predodžbu od one obuhvaćene Jenksovom dihotomijom dionizijsko-apolonijskog djeteta. Riječ je o predodžbi koju je, sažimajući istraživanja predodžbi vezanih uz djetinjstvo i prirodu, sljedećim riječima opisala Chandra Mukerji:

Od osamnaestog se stoljeća *dobro* iznova tražilo i nalazilo u prirodi, jer je ona postala očitovanjem Božjeg djela. Upravo kao što se Božja volja očitovala u njegovoj riječi (*Bibliji*), tako se sada očitovala u njegovim djelima (stvaranju). Svijet bića više se nije doživljavao iskvarenim zbog Pada, već je bio shvaćen kao očitovanje samog Stvaranja (Mukerji 1997: 167).

U tom je kontekstu, nastavlja Mukerji, “djeci dan novi status bića koja su bliža Božjem planu” (Mukerji 1997: 167). U tom se kontekstu zbilo i prelazak s pedagogije straha na zabavnu pouku, kao i davanje prednosti pričama o životinjama u odnosu na priče upozorenja. U tom su se kontekstu u 19. stoljeću i u nas djeca nerijetko uspoređivala sa sjemenom (Buzina 1884: 344, Z. 1861: 242), klicom (Šah 1860: 121), a dječja književnost s vrtom, poljem, kiticom cvijeća. Hrvatski dječji časopisi kao što su *Bosiljak* (1864–1868), *Zlatni orasi* (1870–1871), *Bršljan* (1873–1876, 1899–1903) i *Smilje* (1873–1945), ali i dječje knjige kao što su *Jagodnjak* (Filipović 1878), *Potočnice* (Varjačić 1877), *Ljubice*

(Mařík 1870), *Jaglaci* (Lopašić s. a.), *Krasuljak* (Mařík 1876) te konačno *Dječji vrtić* postavljali su, recimo to, već na razini naslova znak jednakosti između prirode i djece – preciznije, između odgoja u “prirodnom duhu” i čitanja. Ili, kako je to 1895. godine u stihovima sročio jedan od suradnika dječjeg časopisa *Smilje*:

Znaš li “Smilje”?

od M. P. Primorca

Znaš li, sinko, mil-mirisno bilje :
Dašak mu se put nebesa vije,
Zlatno sunce cv’jetom mu se lije
Znaš li bilje – mil-mirisno milje ?

A znadeš li još i drugo “Smilje”,
Što u sebi rajske slasti krije,
Kakvih širom b’jela sv’jeta nije;
Znaš li “Smilje” – ne zemaljsko bilje ?

Iz njega ti mudrost, znanje sije,
Iz njega te luč božanska grije,
Po njem ti se prava sreća smije.

Zdrava soka skuplja njeg’vo žilje,
Hrli voljko pod njeg’vo okrilje,
U njem nač ćeš pravu slast i milje?

Kako to, nadam se, vrlo dobro ilustriraju već i samo usput spomenuti naslovi knjiga i časopisa, kao i upravo navedeni stihovi, hrvatskom dječjom književnošću druge polovice 19. stoljeća prevladavala je vizija kultivirane, uređene prirode (vrta, stručka cvijeća, cvjetne livade), a ne – kao kod priča upozorenja i pedagogije straha – vizija prirode koja nadahnjuje svojom snagom i kojom se može silom ili magijom upravljati, ali nikada i vladati (usp. Mukjeri 1997: 166–167). U kontekstu je te vizije i u simbolički imaginarij, vezan uz djecu i vuka, uvedena figura vuka kao zlikovca, uljeza, korova koji ugrožava djecu, a time, da zaokružim predloženu interpretaciju, i njihovu pretpostavljenu božansku prirodu.

Umjesto zaključka

Polazište ovog rada bila je teza o kulturnoj varijabilnosti žanrova. Riječ je o, u folkloristici davno prihvaćenom gledištu prema kojem, kako je to formulirao Dan Ben-Amos,

[...] kategorizacija pripovjedne proze u različite žanrove uvelike ovisi o odnosu kulture prema pričama i o pučkoj taksonomiji usmene tradicije. Tako u procesu širenja iz jedne kulture u drugu, priče mogu prelaziti iz jednog pripovjednog oblika u drugi, pa ista priča za jednu skupinu može biti mit, a za drugu bajka. U tom je slučaju pitanje stvarnog žanrovskog određenja priče nevažno, jer ono ne ovisi o nekim autonomnim intrinzičnim obilježjima, nego o odnosu kulture prema njoj (Ben-Amos 1971: 4–5).⁷

U prilog navedenom shvaćanja žanrova, koje posljednjih desetljeća ima sve više pobornika i među proučavateljima književnosti (usp. Bennett 1995, Cohen 1991, Frow 2006, Rosmarin 1985), govori i na prethodnim stranicama izložen osvrt na folklorističke žanrovske definicije “Priče o kozličih”. Interpretacija u literaturi ponuđenih definicija priče o vuku i sedam kozlića pokazala je njihovu ovisnost o primijenjenoj istraživačkoj perspektivi. Primjena emske, historističke ili kroatološke perspektive usmjerila je, s druge strane, interpretaciju Tomšićeve “Priče o kozličih” prema pričama o životinjama. Njezinom je primjenom “Priča o kozličih”, unatoč svojem ishodištu u zbirci Jacoba i Wilhelma Grimma, kao i svojoj bajkovitoj dubinskoj strukturi, izgubila naslov najstarije bajke hrvatske monografske dječje književnosti. Ista je perspektiva, međutim, na mikrorazini primjera jedne danas gotovo zaboravljene zbirke dječjih priča pokazala da su ne samo žanrovi, nego i djetinjstvo i životinje kompleksne i proizvedene, kulturno i povijesno promjenjive kategorije.

Objašnjenje kratica

ATU: Uther, Hans-Jorg. 2004. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*, I–III. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

KHM: Grimm, Jacob i Wilhelm. 1996. *Kinder- und Haus Märchen*, I–V. München: Diederichs (= Die Märchen der Weltliteratur).

Perry Aesopica: Perry, Ben E. ur. 1990. *Babrius and Phaedrus*. Cambridge: Harvard University Press (= Loeb Classical Library), str. 611–630.

---

⁷ Navod donosim prema prijevodu Mateusza-Milana Stanojevića uvrštenom u *Folklorističku čitanku* (Hameršak i Marjanić 2010).

Literatura

- Aarne, Antti. 1910. *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia (= FF Communications br. 3).
- Aarne, Antti, Stith Thompson. 1928. *The Types of the Folk-Tale. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (= FF Communications br. 74).
- Aarne, Antti, Stith Thompson. 1961. *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (= FF Communications br. 184).
- Åpo, Satu. 2007. The Relationship between Oral and Literary Tradition as a Challenge in Fairy-Tale Research. The Case of Finnish Folktales. *Marvels & Tales* 21(1): 19–33.
- Batinić, Štefka, Berislav Majhut. 2001. *Od slikovnjaka do Vragobe. Hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Ben-Amos, Dan. 1971. Toward a Definition of Folklore in Context. *Journal of American Folklore* 84(1): 3–15.
- Bennett, Tony. 1995. *Outside Literature*. London: Routledge.
- Bolte, Johannes, Georg Polívka. 1913. *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Gebrüder Grimm, I*. Leipzig: Dieterichsche Verlagsbuchhandlung.
- Buzina, Konrad. 1884. Priča i djetinja duša. *Napredak* 25(22): 341–346.
- Cohen, Ralph. 1991. Genre Theory, Literary History and Historical Change. U: *Theoretical Issues in Literary History*. David Perkins, ur. Cambridge: Harvard University Press: 85–113.
- Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dégh, Linda. 1979. Grimm's "Household Tales" and the Place in the Household. The Social Relevance of a Controversial Classic. *Western Folklore* 38(2): 83–103.
- Filipović, Ivan. 1878. *Jagodnjak. Sbirka pjesama i pripoviedaka*. Zagreb: Hrv. pedagoško-književni sbor.
- Frow, John. 2006. *Genre*. London – New York: Routledge.
- Hameršak, Marijana. 2008. *Tvorbe djetinjstva i preobrazbe bajke u hrvatskoj dječjoj književnosti*. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Hameršak, Marijana, Suzana Marjanić, ur. 2010. *Folkloristička čitanka*. Zagreb: AGM i Institut za etnologiju i folkloristiku (u tisku).

- Holbek, Bengt. 1987. *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (= FF Communications br. 239).
- Jenks, Chris. 1996. *Childhood*. London: Routledge.
- Karadžić Stefanović, Vuk. 1988. *Narodne srpske pripovijetke (1821), Narodne srpske pripovijetke (1853)*. Beograd: Prosveta.
- Kasumović, Ivan. 1913–1914. Esopovska basna grčka i latinska u hrvatskom i srpskom narodnom pričanju. *Zbornik za narodni život i običaje* 18(2): 193–230, 19(1): 1–34.
- Koblar, France. 2009. Tomšič Ljudevit. *Slovenski biografski leksikon 1925–1991 (Elektronska izdaja. SAZU)*. <<http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:3882/VIEW/>>. (Pristupljeno 19. veljače 2009.)
- Lopašić, Dušan (Mišćin, Janko). s. a. *Jaglaci. Pripoviedke za hrvatsku djecu*. Karlovac: Ivan Sagan.
- Lozica, Ivan. 2008. *Zapisano i napisano. Folkloristički spisi*. Zagreb: AGM.
- Majhut, Berislav. 2005. *Pustolov, siročče i dječja družba. Hrvatski dječji roman do 1945*. Zagreb: FF press.
- Mařík, Vjenceslav Zaboј. 1870. *Ljubice. Sbirka pripoviedakah za našu mladež*. Zagreb: Lavoslav Hartman.
- Mařík, Vjenceslav Zaboј. 1876. *Krasuljak. Priče i pripoviedke za mladež*. Zagreb: D. Albrecht (vl. naklada).
- Mikuličić, Fran. 1876. *Narodne pripovietke i pjesme iz Hrvatskog primorja*. Kraljevica: Primorska tiskara (vl. naklada).
- Mukerji, Chandra. 1997. Monsters and Muppets. The History of Childhood and Techniques of Cultural Analysis. U: *From Sociology to Cultural Studies. New Perspective*, Elisabeth Long, ur. Oxford: Blackwell Publishers, 155–184.
- Plas, Pieter. 1997–1998. Simbolička antropologija, “an-trope-ology” i etnopoetika. Metaforička upotreba vuka u jednom obrednom tekstu. *Otium. Časopis za povijest svakodnevice* 5–6: 72–81.
- Plas, Pieter. 2002. Vučja imena u kontekstu običaja i verovanja oko rođenja na zapadnom Balkanu. *Kodovi slovenskih kultura* 7: 88–101.
- Plohl-Herdvigov, Rikardo Ferdinando. 1868. *Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke*. Varaždin: Platzer i sin.
- Prestini, R. 1887. Strah i sanje djece. *Napredak* 28(24): 373–377.
- Primorac, M. P. 1895. Znaš li “Smilje”? *Smilje* 23(2): 17.

- Propp, Vladimir (Prop, Vladimir). 1982. *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta.
- Röhrich, Lutz. 2008. “*And They Are Still Living Happily Ever After*”. *Anthropology, Cultural History and Interpretation of Fairy Tales*. Burlington, Vermont: Department of German and Russian, University of Vermont.
- Rosmarin, Adena. 1985. *The Power of Genre*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rumpf, Marianne. 1955. *Ursprung und Entstehung von Warn- und Schreckmärchen*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (= FF Communications br. 160).
- s. n. 1865. I. Razbojnikova zaručnica. *Bosiljak* 1(7): 188–189.
- Smith, Anthony D. 1983. Nationalism and Classical Social Theory. *The British Journal of Sociology* 34(1): 19–38.
- Soriano, Marc. 1969. From Tales of Warning to Formulettes. The Oral Tradition in French Children’s Literature. *Yale French Studies* 43: 24–43.
- Soriano, Marc. 1972. Djetinjstvo umjetnosti. Priče o životinjama, priče za upozorenje, pjesmice. *Umjetnost i dijete* 23: 70–79.
- Stojanović, Mijat. 1867. *Pučke pripovjedke i pjesme*. Zagreb: A. Jakić.
- Stojanović, Mijat. 1879. *Šala i zbilja. Sbirka narodnih pripoviedaka s tri dodatka: Narodne poslovice, Narodne zagonetke i Putositnica*. Senj: H. Luster.
- Strohal, Rudolf. 1886. *Hrvatskih narodnih pripoviedaka knjiga I. Narodne pripoviedke iz sela Stativa*. Rijeka: P. Battara (vl. naklada).
- Strohal, Rudolf. 1901. *Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga II. Narodne pripovijetke iz grada Karlovca, sela Lokava, Delnica i trgovišta Vrbovskoga*. Karlovac: L. Weiser (vl. naklada).
- Strohal, Rudolf. 1904. *Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga III. Narodne pripovijetke iz grada Rijeke, trgovišta Mrkoplja i Ravne Gore, te sela Broda na Kupi i Oštarija*. Karlovac: M. Fogina (vl. naklada).
- Šah, Boleslav. 1860. Majci odgojiteljici. *Napredak* 1(8): 120–123.
- Tatar, Maria. 1992. *Off with Their Heads! Fairy Tales and the Culture of Childhood*. Princeton: Princeton University Press.
- Tomšić, Ljudevit. 1877. *Djetinji vrtić. Zabavne pripovjesti dobroj djeci. Svezak II*. Zagreb: Mučnjak i Senftleben.
- Uther, Hans-Jörg. 2004. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Part I: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with*

an Introduction. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (= FF Communications br. 284).

Uther, Hans-Jörg. 2008. *Handbuch zu den Kinder- und Hausmaerchen der Brüder Grimm. Entstehung, Wirkung, Interpretation*. Berlin – New York: W. de Gruyter.

Valjavec, Matija Kračmanov. 1858. *Narodne pripovjedke sakupio u i oko Varaždina*. Varaždin: Josip pl. Platzer (vl. naklada).

Varjačić, Ljudevit. 1877. *Potočnice. Zabavno-poučne pripoviesti mladeži našoj*. Zagreb: Mučnjak i Senftleben.

Vuletić-Vukasović, Vid. 1920. *Basne i pričice u starini*. Dubrovnik: Jadran.
Z. 1861. Dopis. *Napredak* 3(15): 242–243.

Genre, Genus and Croatology

Following the constructivist approach to literary genres, the article focuses on different genre definitions of the oldest printed Croatian story of the wolf and seven young kids. The narrative under discussion here is “Priča o kozličih”, published in 1877 in the second volume of Ljudevit Tomšić’s collection of children’s stories, *Djetinji vrtić*. This article presents and evaluates three crucial folkloristic definitions – thematic (Aarne, Thompson & Uther), structural (Propp) and functional (Rumpf) – by confronting their insights with the available ethnographic, historiographic and literary studies data on reading and listening, educating and publishing, as well as traditional and urban modes of upbringing characteristic for the late nineteenth-century Croatian society.

Key words: fairy tales, animal tales, cautionary tales, Croatian children’s literature, literary genres